

КРАЙЩЕНСКО - ТРАКИЙСКА ОБЛАСТ

Тази област заема преходно природно-географско положение. Тя се разделя на три подобласти - Средногорско-Задбалканска, Крайщенска и Тракийско-Странджанска.

Всяка една от тях би могла да се разглежда като самостоятелна област.

I. Задбалкански котловини

1. Географско положение

Задбалканските котловини са разположени между Стара планина /на север/ и Средногорието /на юг /. На запад опират до държавната ни граница със Сърбия, а на изток опират до Черноградската седловина. В посока от запад на изток, почти паралелно се редуват Бурелската, Софийската, Саранската, Камарската, Златишката, Карловската, Казанлъшката, Твърдишката, Шивачевската, Сливенската и Карнобатската котловина.

2. Геоложки строеж

Образуването на Задбалканските котловини е започнало в края на плиоцена, с потъването на силно заравнените по това време северни части на Средногорието и относителното издигане на ограждащите ги планини. Потъването се е извършило по Задбалканския дълбочинен разлом от север и Средногорския разлом от юг. Ето защо Задбалканските котловини представляват грабени. Основата им е изградена от силно разломени и различно хлътнали блокове от гранит, гнайси с палеозойска възраст. Над тях залягат мезозойски и терциерни седименти, които са представени от пясъчници, варовици, мергели. На повърхността се разкриват кватернерни алувиални и делувиални наслаги.

3. Полезни изкопаеми

Задбалканските котловини не са богати на полезни изкопаеми. В тях се срещат лигнитни въглища /Софийски басейн/, незначително количество кафяви въглища /Николаевския басейн/. От рудните полезни изкопаеми са открити находища на уранова руда при Бухово и Шиварово. Широко разпространение имат нерудните полезни изкопаеми - огнеупорни глини, чакъли и пясъци.

4. Съвременен релеф

4.1. Обща характеристика

Характерни форми на релефа са наносните конуси, разположени в северните части на повечето Задбалкански котловини. Те са образувани в резултат на епейрогенното издигане на Стара планина през кватернера. В Карловската и Казанлъшката котловина те са съединени и образуват една изпъкнала, наклонена на юг акумулативна повърхнина. Реките постепенно са измествали речните си легла в южна посока и някои от тях в резултат на издигането на Средна гора са се врязали в нейния склон. Типична в това отношение е р. Тополница. Унаследените потъвания се проявяват и днес в южните части на Карловската, Казанлъшката и Сливенската котловини. В резултат на това там се проявяват заблатявания. Най-характерни са те за Сливенската котловина. За съвременния релеф на Задбалканските полета са характерни и периферните издигания и потъвания. Периферните издигания са спомогнали за образуването на повечето речни тераси в южната част на Златишката котловина и при излизането и навлизането на по-големите реки в оградните части на котловините. Там речните тераси са представени от пълния си спектър. Задбалканските котловини се характеризират и с високо степен на сеизмичност. Тя се потвърждава от младите, добре изразени в морфоложко отношение долини и от дълбоките разломени структури и съпровождащите ги термални води. Тези признаци са особено характерни за Софийската и до известна степен за Карловската, Казанлъшката, Сливенската котловини. За подножната акумулативна ивица, особено в суходолията е характерна проявата на кални потоци.

4.2. Морфохидрографска подялба

В зависимост от надморската височина Задбалканските котловини се разделят на две групи - западна и източна.

Западните високи котловини започват с Бурелската котловина /550 м.н.в./, следвана от Софийската котловина. Това е най-голямата котловина в България /1100км²/. Характеризира се с елипсовидна форма и средна надморска височина 540 м. Просторното и котловинно дъно се отводнява от р. Искър и нейните притоци Лесновска, Блато, Владайска и др. В югоизточната част на котловината са разположени няколко възвишения /Лозенец, Редута и др/. На изток от Негушевския рид са разположени малките котловини - Самарска и Камарска, отделени една от друга с Опорския рид и са с надморска височина 650м. Между праговете Гълъбец и Козница е разположена най-високата от Задбалканските котловини - Златишко- Пирдопската котловина /750м.н.в./. Има продълговата форма по посока на паралела и площ 120 км²

. Характеризира се с по-тясна западна част, която на изток се разширява и е значително по-равна. Котловината се отводнява от р. Тополница и притоците ѝ.

Източната котловинна редица започва с Карловската котловина /400км²/. Тя е разположена между напречните ридове Козница и Стражата. Отводнява се от речната система на р. Стряма. На изток от рида Стражата и западните разклонения на рида Межденик се намира обширната Казанлъшка котловина /780 км²

/ с надморска височина 350 м. Отводнява се от р. Тунджа и р. Тъжа. Между северозападните разклонения на рида Межденик и сложните очертания на старопланинския склон се намират Шивачевската и Твърдишката котловина. Източно от Межденишкия рид е разположена обширната Сливенска котловина /830 км²

/. Тя е втора по големина, характеризира се с малка надморска височина /150м/. Отводнява се от р. Мочурица. На изток от долинното стеснение на р. Мочурица и вододела и с р. Айтоска се простира Карнобатската котловина /100 м.н.в./, оградена от юг от Хисарските възвишения.

5. Климат

Климатът на Задбалканските котловини се формира под влиянието на тяхното географско положение /в съседство с верижното простиране на Стара планина и

Средна гора/, морфографското им изражение и тяхната орографска затвореност. Всичко това оказва влияние върху трансформацията на нахлуващите въздушни маси с различен произход и физични свойства. Задбалканските котловини попадат в две климатични области. Западната част на котловини е в обсега на умереноконтиненталната област, а източната част в преходно-континенталната област. Средните януарски температури в западната част са отрицателни / до -2°C /, а в източната част на по-ниските и отворени на юг котловини те са от 0

o

до 1

o

С. Характерно явление през зимния сезон са температурните инверсии. Проявяват се най-често в западните котловини, както и в Казанлъшката котловина. Средните юлски температури в западните котловини са 18

o

-20

o

С, а в източната част - 20

o

-23

o

С. Средните годишни температури са от порядъка на 10

o

-12

o

С. Средногодишната температурна амплитуда намалява от запад на изток и е 21

o

-23

o

С. Годишните валежни суми, поради валежната сянка са малко /570-690 мм/. Най-много валежи падат през летния сезон, а най-малки през зимата. Наред с това са характерни и някои териториални промени в техния режим. В западната част минимумът на месечните валежни суми е през февруари, а в източната част той се проявява през март. Освен това разликата между зимните и летните валежи е два пъти по-малка в източната част, отколкото в западната част. По този начин сезонните валежни суми в източната част са значително по-изравнени, поради преходно-континенталното климатично влияние.

За Задбалканските котловини са характерна проявата на падащите ветрове, откъм Старопланинската ограда и фьоновия ефект по южната периферия на някои котловини.

6. Води

Протичащите през котловините реки се формират предимно в оградните старопланински и средногорски склонове. Подхранват се предимно със смесени /снежно-дъждовни, дъждовно-снежни, дъждовни и карстови/ води. Високопланинските реки на Стара планина /Стряма, Тъжа и Тунджа/ и реките от Витоша /Владайска, Боянска, Драгалевска и Бистрица/ са със снежно-дъждовно подхранване. Останалите старопланински и средногорски реки се подхранват от дъждовно-снежни води, а реките протичащи през източната част се подхранват предимно с течни валежи. Всички реки при протичането си през котловините се подхранват от подземни води от наносните конуси и речните тераси. Единствено р. Блато /приток на р. Искър/ се подхранва с карстови води от изворите при Опицвет и Безден. В най-източната част максимумът на оттока настъпва през февруари, а в останалите котловини той е през март или април в зависимост от надморската височина на водосборните басейни. Средногодишната водност се изменя от 2 - 6 л/с/км². Значителни са запасите от грунтови води в Задбалканските котловини. Те са акумулирани в наносните конуси, разположени в Карловската, Сливенската, Казанлъшката и др. котловини. Голямо е и богатството от термални води в котловините. Голям брой термални извори се разкриват в Софийската котловина /Горна Баня, Панчарево, Княжево, Овча купел и др/, Сливенската котловина /Сливенските бани/, Казанлъшката котловина /Павел баня/, Карловската котловина и др.

За регулиране на речните води са изградени значителен брой малки язовири на р. Тунджа /яз.Копринка, яз.Жребчево/.

7. Почвена покривка

Най-широко разпространение имат алувиално-ливадните почви, които заемат речните тераси и ниските части на котловините. Върху плиоценските и андезитни отложения в Софийската котловина и Карнобатската котловина са разпространени смолниците. В оградните части на планините се срещат и канелените горски почви. В по-малка степен са разпространени блатните и засолени почви.

8. Растителност и животински свят

Поради стопанската дейност в района естествената растителност е почти унищожена.

Днес тя е запазена във вид на малки по площ дъбови, брястови и орехови гори. Разпръснати по периферията на Софийската котловина борови дървета дават основание да се твърди, че тук са съществували добре развити борови гори. Естествената растителност е запазена и по долините на реките. Горите са представени от влаголюбиви горски видове - върби, тополи и елша. Естествената тревна растителност е представена от власатка, ливадина, садина и др. Върху по сухите места са запазени дървета от дъб и полски бряст. В Казанлъшката котловина е запазена така наречената орехова курия и вековна естествена дъбова гора. Срещат се и някои ендемични видове - в Софийската котловина /уруменият карамфил/, Сливенската котловина /черноморска метличина/ и др.

Във фаунистично отношение Задбалканските котловини заемат преходно положение между Стара планина и Средна гора. От бозайниците широко разпространение имат гризачите. Разпространени са и влечугите и земноводните. Сравнително разнообразен е и птичият свят. Значително голямо е разнообразието на насекомите, а рибната фауна е представена от характерните за страната видове.

9 Природни ресурси

Най-голямо е значението на почвените, агро-климатичните, водните и рекреационни ресурси. Равнинният релеф е предпоставка за изграждане на селища, пътна мрежа и промишлени обекти. Плодородните почви в съчетание с големия агро-климатичен потенциал са предпоставка за развитието на много селскостопански култури-предимно овощарство и лозарство. Агро-климатичните условия в Карловската и Казанлъшката котловина са особено подходящи за отглеждането на маслодайната роза и други етерични култури, като лавандула, пиретрум. В това отношение главна роля има благоприятното съчетание между температурен режим и атмосферна влага по време на периода на цъфтеж. Значителните водни запаси от грунтови води се използват за водоснабдяване и напояване. Големият брой язовири е предпоставка за развитие на рекреацията.

10. Екологични проблеми

Екологичните проблеми са породени от развитието на промишлеността и добива на полезни изкопаеми. Особено тежко е екологичното състояние на Софийската котловина. Там освен нарушеният профил на релефа се наблюдава замърсяване и на

останалите компоненти на природната среда /въздух, води, почви/. Условието в котловината за саморазсейване на замърсителите са много неблагоприятни. Основните източници на замърсяване са МК"Кремиковци" и транспортът. Замърсените почви с тежки метали възлизат на 82 хил.дка. Това са районите на с.Яна, Бухово, Нови Искър и др. В тези райони се наблюдава и превишения на естествения радиационен фон.

Значително отежнена е екологичната обстановка и в Златица-Пирдоп. Основен източник на замърсяване е медодобивния комбинат в Пирдоп. Този район се характеризира с най-замърсения въздух в страната, тъй като микроклиматичните условия не позволяват нормално саморазсейване на замърсителите. Освен въздухът замърсени са и почвите с мед, арсен.

Разработването на находищата на полезни изкопаеми поставя необходимостта от бърза рекултивация на нарушените площи в Бурелската, Софийската и Казанлъжката котловини.

Пътищата за разрешаване на проблемите са чрез прилагане на конкретни мероприятия за подобряване състоянието на природната среда в котловините.

II. Средногорие

1. Географско положение

На юг от Задбалканските котловини и на север от Крайщенско - Тунджанската зона в преобладаващо направление по паралела се простира областта на Средногорието. На запад започва от държавната граница със Сърбия и достига на изток до черноморското крайбрежие. От запад на изток в Средногорието се включват Завалско-Планската планинска редица, Средна гора и възвишенията на Бакаджиците и Хисар.

2. Геоложки строеж

Средногорието се отличава със сложен тектонски строеж. Развитието му е свързано с формираната през сенона Средногорска геосинклинала и по-късното ѝ нагъване на прехода към палеогена. През палеозоя в Същинска и Сърнена Средна гора се е проявила значителна магмена дейност, в резултат на която са били внедрени няколко големи гранитни и гранодиоритни тела. През мезозоя в Средногорието са се образували утаечни скали, заемащи големи площи. Те са представени от пясъчници, конгломерати /Лозенска планина/ и варовици /Витоша, Сърнена гора/. В края на мезозоя /горната креда/ цялата Средногорска област е била покрита от водите на голям морски басейн, по дъното на който се е проявила вулканска дейност. В резултат на това са образувани андезитните скали на Витоша, андезитните туфи в Люлин и др. части на Средна гора. На границата мезозоя и неозоя се извършват нагъвателни движения. При нагъване с натиск от юг, част от средногорският гранит се е над хлъзнал върху Стара планина. През неогена става оформяне на съвременния релеф на Средногорието. Под влияние на епейрогенните издигания са се оформили едрите форми на релефа. Средногорието е изградено от северновергентни антиклинални гънки. Техните ядки са изградени от младопалеозойски гранитни и допалеозойски и палеозойски метаморфити /гнайси, слюдени шисти, амфиболошисти и др/.

3. Полезни изкопаеми

Полезните изкопаеми в Средногорието са разнообразни. От рудните полезни изкопаеми са разпространени медните руди /Панагюрско/, пирит и манган. На юг от находищата на медни руди се намират находищата на пиритни руди. Мангановите находища са разположени на контакта между андезита и сенонските мергели. Находища на молибденова руда са разкрити около с.Лозен /Старозагорско/. В мина Чукурово се добиват лигнитни въглища. Разпространени са и находища на нерудни полезни изкопаеми.

4. Съвременен релеф

4.1. Обща характеристика

Най-характерните форми на релефа в Средногорието са денудационните заравнености. Наблюдават се следи от четири денудационни нива. Най-старото ниво е със

старомиоценова възраст и се разкрива в най-високата част на Витоша /2000 м.н.в./.

Второто ниво /младомиоценово/ се разкрива във Витоша, Плана, Ихтиманска и Същинска Средна гора на около 1850 м.н.в. Третото /староплиоценово - на 1600 м. н. в./ и четвъртото /младоплиоценово - 1350-1150 м.н.в./ нива са представени във вид на склонови стъпала и се разкриват във Витоша, Люлин, Лозенска планина, както и в Същинска и Сърнена Средна гора. Характерни форми на релефа са речните долини и проломи. Те пресичат на пряко планината. Особено изразителни са речните тераси по протежение на долините на Искър, Тополница и Стряма, където се наблюдават 6 речни тераси. Във връзка с морфогенетичното развитие на релефа на Витоша през плейстоцена са били образувани зъбери, сипеи и каменни реки. Най-големите каменни реки са свързани с долинната система на р. Владайска /каменната река при местността Златните мостове/. Ерозионните процеси са характерни за Завалско - Люлинския район и Кортенския район.

4.2. Морфохидрографска подялба

В зависимост от морфохидрографските особености на релефа в Средногорието , то може да се подели на: Витошко, Ихтиманско, Същинско, Сърненогорско и Бакаджикско-Хисарско Средногорие.

Витошкото Средногорие обхваща простиращата се от северозапад към югоизток Завалско-Планска планинска редица. Последователно се редуват планините Завалска /1181м./, Висяръ /1077 м./, Люлин /1256 м./, Витоша /2290м./ и Плана /1338 м./.

Ихтиманското Средногорие е разположено между р.Искър и р.Тополница. В него с преобладаваща западно-източна посока са разположени планините Лозенска /1190м/ и Белица /1221 м/ и Вакарелска /1090 м/. Между планините Лозенска и Вакарелска в горното поречие на р.Габра се очертава Габренската котловина. Между Самоковската и Ихтиманската котловина са разположени ридовете Шипченски, Шумнатица /1392м/ и Септемврийски /1275м/ и Еледжик /1186 м/.

Същинското Средногорие обхваща котловинно-хълмистия и предимно планински релеф между реките Тополница и Стряма. На север се проследява Бунайско-Богданския район. Тук се открояват обширните плоски била на върховете Братия /1519 м./, Буная /1572 м/, Богдан /1604 м/. В горното поречие на р.Тополница се простира добре обособеното Копривщенско долинно разширение. В южната част са разпространени

Панагюрската и Стрелченската котловини, както и средните поречия на реките Луда Яна и Пясъчник.

Сърнена гора е разположена между долините на реките Стряма и Тунджа. Между долината на р.Стряма и Змеевската седловина се простира планинското гърбище на Братанския район с най-висок връх на Сърнена гора - Голям Богдан /1236 м/. На изток от Змеевската седловина и долината на р.Бедечка се простира Кортенския хълмист район. Тук се намира и най-източния връх на Сърнена гора - Зайчи връх. Между долината на р.Рахманлийска и гр.Стара Загора се простират Чирпанските възвишения.

Бакаджикско-Хисарското Средногорие се простира на изток от р.Тунджа и заема хълмистия релеф на Бакаджиците/515 м / и Хисарбаир/401 м/. Най-високият връх е Асанбаир/515 м/.

5. Климат

По-голямата част от Средногорието попада в умерено-континенталната климатична област. Най-източните части на Сърнена гора и възвишенията Хисар и Бакаджиците се характеризират с преходно-континентален климат. Във високите части /Витоша/ се формира типичен планински климат. Поради това в разпределението на климатичните елементи се наблюдава голямо разнообразие. Средните януарски температури в източните и югоизточни склонове са положителни /Стара Загора - 0,7°C/. С увеличаване на надморската височина те намаляват и на Черни връх те са отрицателни / - 8

°
С / . В нископланинския и среднопланински пояси средната януарска температура е от -2

°
С до -4

°
С. Средно-юлските температури също показват зависимост с надморската височина и се изменят от 23

°
С /в подножните части/ до 8,5

°
С /на Черни връх/. Преобладава континентален валежен режим. Най-големи са валежите през пролетта с максимум през м. юни или май. Най-малки валежи падат през зимата и са със средномесечен минимум през февруари. В най-източните райони на Средногорието се наблюдава изравняване на сезонните валежи, характерно за преходно-континенталния тип климат. Средногодишните валежи са 600 - 1100 мм, като

показват също зависимост с надморската височина. С увеличаване на надморската височина се увеличава и количеството на твърдите валежи, като продължителността на снежната покривка във Витошкия масив е от 4 до 7 месеца. За разпределението на валежите от значение е и експозицията на склоновете. Северните наветрени склонове на Витоша получават по-голямо количество валежи в сравнение с южните. Характерна е и проявата на фьонов ефект, на южните витошки склонове.

6. Води

Височинната зоналност на климата създава зоналност и във водността и режима на оттока в Средногорието. Най-ниските части се характеризират с най-малка водност (2л/с/км^2). С увеличаване на надморската височина, количеството на валежите и намаляване на изпарението се увеличава и водността (до 32л/с/км^2). Подхранването на реките във Витоша е снежно-дъждовно, а на тези от средния височинен пояс дъждовно-снежно. Реките в най-източната част на Средногорието се отличават с дъждовно подхранване. В режима на оттока се наблюдава добре изразено пролетно пълноводие и лятно-есенно маловодие. Най-големите средномесечни водни количества протичат през март и април. Единствено р. Владайска има средномесечен максимум през май. В югозападната част на Витоша е характерно и карстово подхранване на реките /р.Струма/. Характерен елемент в режима на Средногорските реки /Луда Яна, Пясъчник, Тополница/ са речните прииждания и наводнения. При тях се транспортират големи количества твърд отток. Средногорието е богато и на находища на термоминерални води - Старозагорски извори, Хисаря, Стрелча и др.

7. Почвена покривка

В ниския пояс на планината са разпространени канелените горски почви. С нарастване на надморската височина и промяна на климатичните условия са разпространени светлокафявите горски почви. Над буковия горски пояс на Витоша са разпространени типичните тъмнокафяви горски почви. Във високия пояс на Витоша са разпространени планинско-ливадните почви. Върху пониженията на денудационните заравнености се срещат и торфено-блатни почви. В котловините са разпространени смолници.

8. Растителност и животински свят

Зоналността на климата и почвите определя и зоналното разпространение на растителността в Средногорието. В нископланинския пояс /400-900 м.н.в./растителността е представена от дъбово-габърски гори. Този пояс е разностранен в западните и южни части на Ихтиманска Средна гора, южните склонове на Същинска Средна гора и по-голямата част от Сърнена гора.. Дъбовите гори са представени от летен дъб, горун, цер, габър, бряст и клен. Вторият пояс /800-900 до 1600м.н.в./ е разностранен в Завалска планина, Витоша, Люлин, Плана, Ихтиманска Средна гора и високите части на Сърнена гора. Представен е от букови, смърчови и смесени гори. На горната граница на този пояс във Витоша и Плана се срещат и иглолистни гори от чисти или смесени смърчови и белоборови гори. Във високопланинския пояс /1500-1800м.н.в./ основен дървесен представител е смърчът. Горите са както само от смърч, така и смесени с бял бор, бук и др. В безлесната растителна зона на Витоша се срещат храсти от хвойна и клек.

Във Витоша са запазени и много български и балкански ендемични видове и реликти.

Животинският свят е представен предимно от средноевропейски видове. От бозайниците тук са представени сърната и дивата свиня, лисицата, рядко вълк и мечка. Влечугите показват широко разпространение. Твърде разнообразен е птичия свят, като в горите на Витоша и горното поречие на Струма се среща глухарът.

9. Природни ресурси

От природните ресурси голямо е значението на горските, водните и рекреационни ресурси. Горските ресурси са предпоставка за развитие на дърводобивната и дървообработваща промишленост. Природно-рекреационните условия, от гледна точка на релефа и климата, и термоминералните извори, са особено благоприятни за развитие на туризма и балнеолечението. Особено големи са природно-рекреационните ресурси на Витоша, където заедно с изградените пътища, лифтове и хижи може да се осъществява, както летен, така и зимен туризъм. Почвените и агро-климатични ресурси в по-ниските места позволяват отглеждането на зърнено-хлебни и зърнено-фуражни култури. Склоновете с южно изложение са подходящи за отглеждане на лозя и овощни култури. Освен това южните склонове на Същинска и Сърнена гора са подходящи за отглеждане на маслодайна роза и други етерично-маслодайни култури. В подножието на Сърнена гора има условия за отглеждане на бадемовата култура .

10. Екологични проблеми

Екологичните проблеми са във връзка с експлоатацията и преработката на полезните изкопаеми. В Същинска Средна гора е разположен огромният котлован на Асарел-Медет. Той е с размери 2300 на 1300м. и дълбочина 60-200м. Нарушената територия в резултат на минно-добивната дейност възлиза на 9 433 дка. Медодобивния комбинат в Пирдоп също предизвиква замърсяване на въздуха, водите и почвите. Чрез отпадъчните води на комбината се замърсяват повърхностните води и почви в района с мед и арсен. Микроклиматичните условия са неблагоприятни за само разсейването на замърсителите.

Пътищата за разрешаване на проблемите са рекултивиране на нарушените земи, пречистване на отпадъчните води, залесяване и укрепване на еродираните и застрашени от ерозия почви.

За опазване на природната са създадени много резервати.

III. Краище

1. Географско положение

Краището се простира в западната част на страната между Западното Средногорие от север и планините Осогово и Рила от юг. На запад продължава извън пределите на страната ни.

2. Геолошко развитие

Краищенската област е с разломно-навлачна структура и наличието на диагонални и надлъжни разломи. Посоката на гънковите структури е северозапад- югоизток. Образуването им е започнало през мезозоя, но съвременния релеф е оформен през

неогена. Краището се явява част от морфоструктурата на Краищидите. В резултат на тектонски движения се съчетават хорстово-блокови издигания с котловинно-грабенови потъвания, настъпили през неоген-кватернера. В основата си Краището е изградено от стари допалеозойски скали, представени от метаморфни шисти, гнайси и кварцити. На места са прорязани от гранити /Руй планина, Конявска планина/. В котловините е разположена дебела серия от мезозойски седименти. Те са представени предимно от варовици, пясъчници и мергели с триаска и горноюрска възраст. Неозойските седименти са представени от пясъчници, чакъли и конгломерати.

3. Полезни изкопаеми

От значение са находищата на кафяви въглища в Пернишкия и Бобовдолския басейн. Находища на желязна руда /Брезнишко/ и злато в Трънско. Златоносни са пясъците в кватернерните наслаги западно от гр.Земен. Най-голямо е стопанското значение на нерудните полезни изкопаеми - варовици и глини.

4. Съвременен релеф

4.1. Обща характеристика

Характерни форми на релефа са денудационните заравнености. Най-старото денудационно ниво е с младомиоценска възраст, което се разкрива на различна височина в отделните планини. Най-високо разположено е в планините Руй и Милевска, на височина 1700 м.н.в., а в останалите планини варира от 1100 до 1400 м.н.в. Добре проявено е в планините Верила и Конявска. Другите две денудационни нива са с понтийска и левантийска възраст. Всяко едно от тях е с 150-200м по-ниско от по-горното и по-старото денудационна ниво. Имат характер на добре изразени склонови стъпала с видима денивелация. Мозаечният релеф на Краището е допринесъл за оформянето на редица епигенетични проломи по течението на р.Струма /Кракра, Чардашки, Прибойски и Земенски/. Поради различните по характер движения на земната кора, котловинните дъна се отличават с разнообразен релеф. Пернишката котловина се отличава с хълмист релеф, който е резултат от ерозионната дейност на р.Струма. Тази дейност е стимулирана от издиганията на оградните склонове на котловината. Останалите котловини се характеризират с равнинен релеф, поради потъването на котловинните дъна. Значителното разпространение на карбонатни скали в Голо бърдо, Земенска и Конявска планини обуславя широкото развитие на

повърхностни и дълбоки карстови форми. Най-често срещаните форми са карите, увалите, валозите и въртопите. Много от въртопите са свързани с карстови пещери. Безпрепятственото пониране на повърхностните води в тези форми дава началото на много карстови извори. Характерни са и мощните делувиално-пролувиални наслаги. Ускорени прояви на ерозионните процеси и свързаните с тях ровинни форми са характерни за поречието на р. Драговищица. Широко развитие имат и свлачищните процеси в Пернишката котловина и около Бобов дол.

4.2. Морфохидрографска подялба

В морфохидрографско отношение Краището представлява сложна мозайка от котловини, планини и долини. От север на юг се разделя на две планински редици и три котловинни редици. Както планинските редици, така и котловинните ивици имат посока на простиране северозапад- югоизток.

Руйско-Верилската планинска верига включва планините Руй, Стража, Любаш, Черна гора, Голо бърдо и Верила.

Милевско-Конявската планинска верига включва планините Милевска, Земенска и Конявска.

В най-северната котловинна редица - Трънско-Пернишката, се включват следните котловини: Трънска, Пернишка и Брезнишка. Дивлянско- Радомирската котловинна ивица се състои от Дивлянската и Радомирската котловина.

В Каменишко-Долнобанската се включват котловините Каменишка, Кюстендилска, Дупнишка, Самоковска и Долнобанска.

Краището се отводнява от долинната мрежа на р.Струма.

5. Климат

Сложният мозаечен характер на релефа определя значителната диференциация на климата. По-високите котловинни полета се характеризират с умереноконтинентален климат. По-ниските котловинни полета и свързаните с тях долини се характеризират с преходно-континентален климат. Северните планински склонове с височина над 1000м. и южните с височина над 1500м са с планински климат.

В по-голямата част от Краището /без Кюстендилската и Дупнишката котловина/ се проявява умерено-континентален климат. Средните януарски температури са от -3,6° до -0,6

°

С. В котловините през зимата са характерни температурните инверсии. Те се проявяват при антициклонално състояние на атмосферата. При такава обстановка е измерен и абсолютният минимум на температурите в България /-38,3

°

С в Трън/. Юлските температури показват зависимост с надморската височина и се изменят от 17

°

до 22

°

С. Сезонното разпределение на валежите се характеризира с летен максимум и зимен минимум. Типични континентални черти показва и месечното разпределение на валежите - средномесечен максимум през м.юни и средномесечен минимум през м.февруари. Средногодишното количество на валежите е от 600 до 750 мм.

Преходно-континенталният климат се характеризира с по-високите средно-януарски температури /около 0°С/ и по-висока юлска температура /около 22°С/. Средногодишната температурна амплитуда е около 23

°

С. Инверсните състояния не са така изразителни и продължителни както в котловините с умереноконтинентален климат. В сезонното разпределение на валежите се наблюдава значително изравняване между зимните и летни валежи. Средногодишните валежни количества са най-малки 550-600 мм.

Планинските черти на климата в най-високите части на Краището се потвърждават от ниските средни януарски температури /до -6°С/, средни юлски температури /до 15°С/ и по-малките температурни амплитуди /до 20

o

C/. Количеството на валежите нараства /над 800мм/, като по-голяма е продължителността на снежната покривка /до 5 месеца /.

6. Води

Модулът на оттока показва значителни колебания - от 3 л/с/км² /за ниските райони/ до 15 л/с/км² /във високите части/. Подхранването на реките, формирали речните си течения в оградните планини е снежно-дъждовно /Струма/. Реките, които формират водите си в Краището са с дъждовно-снежно подхранване. Обширните райони с карбонатни скали и формираните в тях извори подхранват водите на р.Струма. Малката надморска височина, нарязаността на релефа и незалесените планински склонове допринасят за бързото оттичане на повърхностните води. Месечният максимум на оттока се проявява през март, а минимумът през септември и октомври. Характерен елемент в речния режим са речните прииждания.

7. Почвена покривка

Разнообразния релеф, геоложият строеж, климатичните условия и растителността определят и разнообразните почвени типове. По заливните речни тераси и алувиалните наноси са разпространени алувиалните почви. В подножните части на оградните склонове на котловините са разпространени ливадно-делувиалните почви. Тези почви широко са разпространени в Кюстендилската, Дупнишката и Самоковската котловина. Голямо разпространение имат и смолниците във всички котловини, но в по-ограничени размери. Излужените канелени почви са разпространени в югозападните оградни склонове на Трънската котловина, северната ограда на Дупнишката котловина. В планините са разпространени канелено-оподзолените почви. В най-високите части на Руй планина, Конявска планина и Милевска планина са разпространени и кафявите горски почви.

8. Растителност и животински свят

Както и останалите компоненти на природната среда и растителността показва

мозаечно разпределение. В котловинните дъна естествената растителност е почти унищожена. Покарай реките тя е представена от влаголюбива растителност - елша, върба, топола и др. В по-сухите места се срещат дъб и полски бряст. В ниския пояс на планинските склонове се срещат представители на дъба, дъбови храсти, келяв габър, храсти от люляк. В по-високия пояс се развива букова растителност. Най-високите части на планините са заети от тревни съобщества. Характерни за Крайщето са големият брой ендемити.

Фауната е представена от средноевропейски видове и по-малко от преходно-средиземноморски видове. От бозайниците се срещат дива свиня, сърна, вълк, лисица. Характерен представител е заекът, златката, невестулката. Птичата фауна е представена от кос, полска чучулига, дрозд и др. Влечугите и земноводните са добре представени от змията усойница, меднянка, голяма водна жаба, жабата дървесница и др.

9. Природни ресурси

Разнообразните природни ресурси са предпоставка за развитие на разнообразна стопанска дейност. С най-голямо значение са почвените ресурси и находищата на горивни полезни изкопаеми. Почвените ресурси в съчетание с разнообразните агро-климатични ресурси са предпоставка за развитие на разнообразни селскостопански видове.

10. Екологични проблеми

Сериозни екологични проблеми възникват във връзка с нарушените терени в Пернишкия, Бобовдолския и Кюстендилския въглищни басейни.

Развитието на енергетиката, металургията, циментовата промишленост води до замърсяване на въздуха, водите и почвите. Промишлеността на гр. Перник сериозно замърсява природната среда на площ от 158 км². Най-силно са замърсени почвите с цинк, олово. Тревожно е състоянието на въздуха и водите. Сериозен проблем е и обезлесяването на планините в Краище. Замърсяването на природната среда води до обезлистване на горите в Краище. За опазване на природната среда в планината Голо

бърдо е създаден резерватът “Острица”.

Пътищата за спиране на негативните процеси са в прилагането на конкретни мероприятия, като рекултивиране, пречистване на отпадъчните води, въвеждане на съвременни технологии и др.

III. Тракийско-Странджанска подобласт

1. Географско положение, граници, големина

Тракийско-Странджанската подобласт е разположена между Средногорието и Рило-Родопския масив, а на югоизток неестествено завършва до границата ни с Турция. На изток опира до ивицата на Българското Черноморско крайбрежие. В областта се включват Горнотракийската низина, Среднотунджанското поречие, Сакар, Странджа, Светиилийските, Манастирските и Дервентските възвишения и Хасковската хълмиста земя, постепенно прехождаща към Източните Родопи.

Равната и ниска Горнотракийска низина заема обширна площ (над 6000 км²) между Средна гора и Родопите. Среднотунджанското поречие е разположено между Горнотракийската низина, Бургаската низина и Странджа. На изток от долината на р.Тунджа се намират Дервентските възвишения и Странджа.

2. Геоложки строеж

Подобластта попада в морфоструктурата на Балканидите. Горнотракийската низина и Среднотунджанското поречие са грабеновидни понижения, които през плиоцена са били дъна на езерни басейни. В резултат на продължителни нагъвателни движения допалеозойската и палеозойската блоково-мозаечна основа е потънала. Днес тя се намира на различна дълбочина. В южната периферия на Чирпанските възвишенията е на дълбочина 650м, а при Пловдивските хълмове се разкрива на самата повърхност. Върху тази основа се е формирала различна по мощност /300-500м/ седиментна покривка с горнокредна, миоценска и плиоценска възраст. Тя е представена от пясъци,

пясъчни глини и глини. По-голяма е нейната мощност в западната част, където са се проявили значителни потъвания, съпроводени с акумулативна дейност. Над плиоценските седименти са отложени плейстоценските и холоценски алувиални наслаги на речната система на р. Марица. Ядрото на Сакар планина, значителна част от Дервентските, Светиилийските и Манастирските възвишения са изградени от палеозойските гранитни интрузии. А мантиите им са изградени от допалеозойски, палеозойски и мезозойски метаморфити, представени от слюдени шисти, гнайси, мрамори и др. В Сакарската подобласт се проследяват няколко антиклинални структури. Първата е двойната антиклинала на Сакар планина, чието широко разкритие изгражда плоското ѝ теме. Втората антиклинала се явява западно продължение на централната Странджанска антиклинала. Нейното южно бедро изгражда Манастирските възвишения, а северното ѝ бедро - Светиилийските възвишения. Проявеният страничен натиск е причинил полягането и люспуването на по-малките гънкови структури - Южносакарската и Тополовградската антиклинала. В обсега на Дервентските възвишения се проследява Голямодервентската антиклинала, която е една от вторичните позитивни гънки на южното бедро на Странджанският аниклинорий. Сакарската подобласт е раздробена от няколко успоредни разседа. През неогена се е проявило сводово издуване на Сакар планина. Странджа представлява антиклинала с посока на простиране северозапад - югоизток. Ядрото на планината е изградено от палеозойски масивни и метаморфни скали, покрити със седименти.

3. Полезни изкопаеми

Със сложното геоложко минало на областта е свързано разнообразието на полезни изкопаеми. На територията на Тракийско-Странджаанската подобласт са разкрити находища на горивни, рудни и нерудни полезни изкопаеми, някои от които имат национално значение за развитието на икономиката на страната. Такива са най-богатите по общи запаси находища на лигнитни въглища в страната, разкрити в Източномаришкия и Западномаришкия басейн, на територията на Горнотракийската низина. Въглищата са нискокалорични (1550 - 2200 ккал/кг), но залягат плитко в мощни до 18м, дебели пластове, което улеснява експлоатацията и снижава себестойността им. С по-малки запаси на лигнитни въглища е Елховският басейн.

От рудните полезни изкопаеми най-голямо значение за икономиката на страната имат находищата на медни руди в Странджа планина (Малко Търново, Граматиково) и на железни руди при с. Крумово (Ямболско). Железните руди имат високо метално съдържание - около 43%. Находищата на оловно-цинкови руди са разкрити край с. Устрем (Елховско).

Разнообразни са находищата на нерудни полезни изкопаеми. Гранит, мрамор и габро се добиват при Гранитово, Елховско, около Тополовград, Малкотърновско и др. Със стопанско значение са варовиците и пясъците.

4. Съвременен релеф

4.1. Обща характеристика

Съвременният релеф на Горнотракийската низина и Среднотунджанското поречие се е оформил след осушаването на езерните басейни през кватернера. В периферните части на Горнотракийската низина се установяват добре запазени следи от левантийската повърхнина. Тя се разкрива на височина 450-350 м. в подножието на Средна гора и 460-320 м. на допира с Родопското подножие. Днес заедно с ускореното издигане на подножието, низината продължава да потъва. Това се потвърждава от нейната просторна заравнена акумулативна повърхнина, липсата на надзаливни тераси и заблатяванията около реката. На изхода от оградните планини реките са натрупали големи наносни конуси, чиито периферни части са заблатени. За Горнотракийската низина е характерна и голямата ѝ сеизмичност, която се потвърждава не само от блоково-мозаечния фундамент и активността на разломните структури и привързаните към тях термоминерални извори, но и от ниската заблатена заливна тераса и проявата на земетръси. В Сакарската подобласт са установени две различни по височина и възраст денудационни нива. Понтийското денудационно ниво заема високата теменна част на Сакар планина, нейната по-ниска част и отчасти по склоновете на Манастирските, Дервентските и Светиилийските възвишения се разкрива второто левантийско денудационно ниво. В резултат от издигането на земната кора през кватернера р.Сазлийка и нейните притоци са се всекли в плиоценските седименти, което придава хълмист вид на Старозагорското поле. На прехода от плиоцена към кватернера, поради значителните хлътвания на Егейската котловина и активизиране на ерозията са се образували проломите на Марица и Тунджа. При гр.Харманли р.Марица е образувала пролом /Харманлийски/, разделящ Източните Родопи от Сакар планина. Южно от Елховското поле, между Сакар и Дервентските възвишения, р.Тунджа също е оформила живописния Сремски пролом. Едновременно с това се оформя и съвременната долинна мрежа. Образувани са били високи и ниски речни тераси на речните системи на реките Марица и Тунджа.

4.2. Морфохидрографска подялба

Горнотракийската низина се поделва на две части - Пловдивско-Пазарджишко и Старозагорско поле. Границата между двете полета е между Чирпанските възвишения и родопския рид Драгойна. Пловдивско-Пазарджишкото поле заема западната част на низината, има плосък релеф, паралелно простиране. Неговият наклон е от запад-северозапад към изток-югоизток и се отводнява от р. Марица и нейните притоци. Надморската му височина в западната част е около 300 м. и постепенно намалява до 100 м. Източната част на Горнотракийската низина е заета от Старозагорското поле. То се простира на изток от Чирпанските възвишения и е нахълмена от приточната долинна мрежа на р. Сазлийка. Притоците на река Сазлийка го разчленяват на отделни плоски вододелни гърбища с надморска височина от 170-150 м. Между долината на р. Марица и Източните Родопи се намира Хасковската хълмиста земя, отводнявана от Харманлийска река и нейните притоци.

В западната част на Среднотунджанското поречие се издигат Светиилийските и Манастирските възвишения. Техните била достигат 400 - 600 м височина. На юг се намира ниската Сакар планина, чието заравнено било се издига до 856 м при в. Вишеград. По долината на р. Тунджа са разположени Ямболското и Елховското поле, които имат низинен релеф. Средната им надморска височина е 80 - 100 м.

Странджа се състои от три дяла - Южен (Главен), Граничен и Босна. Южният дял е най-висок и се намира изцяло на турска територия. На границата с Турция се издига Граничният дял, а на север от долината на р. Велека - ниският дял Босна (в. Папия 502 м). От Странджа събират водите си няколко реки (Ропотамо, Велека, Резовска и др.), които се вливат в Черно море. В морфографско отношение Дервентските възвишения са тясно свързани със Странджа. Те имат тясно, добре оформено било (в. Гюрген баир - 556 м), по което минава границата с Турция.

5. Климат

Важно климатообразуващо значение в Тракийско-Странджанската подобласт има малката надморска височина и близостта на Черно и Средиземно море. В Горнотракийската низина и Ямболското поле климатът е преходно-континентален. Термичният режим се характеризира със сравнително мека зима (средна януарска температура 0° - 1°C) и горещо лято (средна юлска температура 23° - 24°C). През зимата, при нахлуване и задържане на студен континентален въздух, особено в ниските части на Горнотракийската низина, се образуват температурни инверсии. При такива метеорологични условия на места (Чирпан, Пловдив) са отбелязани минимални температури под -30

o

С. Безмразовият период е средно с 10 - 20 дни по-дълъг от този в Дунавската равнина, което благоприятства за отглеждането на по-топлолюбиви култури (памук, ориз, сусам).

Средните многогодишни валежни суми са най-малки в западната част на Горнотракийската низина (500 - 550 мм). Това се дължи на създадената от сравнително високите оградни планини валежна "сянка". Разпределението на валежите в Горнотракийската низина и Среднотунджанското поречие се характеризира с изравнени сезонни суми и месечен максимум най-често през юни. Снежната покривка е нетрайна, особено в Среднотунджанското поречие и се задържа от 15 до 30 дни. Преобладаващите ветрове са западните. В Пазарджишко-Пловдивското поле се проявява и фьонът, а по долините на реките Тунджа и Сазлийка духа местният вятър "беломорец".

Сакар и Странджа попадат по-осезателно под влиянието на средиземноморската циклонална дейност. Климатът там се определя като континентално-средиземноморски. Зимните температури са над 0°C, като на места (долината на р. Велека) те са над 2°C. Летният сезон е продължителен, горещ и сух. Средните летни температури са 20

o

- 24

o

С. Големи различия се наблюдават по отношение на валежите. Докато във вътрешността на Странджа те достигат близо 1000 мм (Малко Търново - 987 мм), в ниските подножия на Сакар годишните валежи са около 600 мм. Сезонното разпределение на валежните суми се характеризира със зимен максимум (30 - 40 % от годишната сума). Преобладават течните валежи, дори и през зимата. Снежна покривка се образува рядко, а задържането ѝ обикновено е краткотрайно. В Странджа планина с най-голяма честота се отличават северните и североизточни ветрове, докато в Сакар преобладават южните и северозападни ветрове.

6. Води

Факторите, които определят водното богатство на Тракийско-Странджанската подобласт са разнообразни. За подземните води основно значение имат развитите речни тераси с мощни отложения, а за повърхностните води най-важна роля имат климатичните фактори. В Пазарджишко-Пловдивското поле са установени най-значителните запаси на грунтови води в България. В Горнотракийската низина са разкрити и по-дълбоко залягащи напорни подземни води. Карстови води са формирани

в Сакар и Странджа. Известни са само няколко извора с термоминерални води (Стефан-Караджово, Мерицлери) в цялата подобласт, но водите им се характеризират със специфичен химичен състав.

Основната отводнителна артерия в Тракийско-Странджанската подобласт е р. Марица, която по величина на секундният си отток е на първо място в страната (Свиленград - 110 м³/сек). Оттокът ѝ се формира предимно от родопските притоци Чепинска, Въча и Чепеларска, които са значително по-пълноводни от средногорските и старопланинските притоци Тополница, Стряма и Сазлийка. Река Тунджа навлиза в средното си течение на север от Ямбол, където приема най-значителния си приток - р. Мочурица. На юг, до границата с Турция, притоците ѝ са маловодни, често изцяло пресъхващи през летния сезон. Най-пълноводните странджански реки са Велека и Резовска. За режима и разпределението на речния отток в Тракийско-Странджанската подобласт е характерно постепенното увеличение на дела на зимния отток в посока от запад на изток. Пролетният сезонен отток е преобладаващ в поречието на Марица (35 - 40% от годишния). За странджанските реки е характерен силно преобладаващ зимен (50%) и оскъден летен (5 - 10%) сезонен отток. Естественият речен отток в по-голямата част от Тракийско-Странджанската подобласт е нарушен вследствие на значителното водопотребление, главно за мелиоративни цели. Поради това през летния сезон по-малките реки силно намаляват оттока си, а някои от тях пресъхват. За регулирането на речния отток в областта са изградени редица язовири (Пясъчник, Тракиец и др.).

7. Почвена покривка

Релефът, скалната основа, климатът и растителността са предпоставка за формирането на разнообразната почвена покривка в Тракийско-Странджанската подобласт. Най-широко са разпространени смолниците, алувиално-ливадните и канелените горски почви. Смолниците преобладават в Старозагорското, Ямболското и Елховското поле, а алувиално-ливадните - в Пловдивско-Пазарджишкото поле. Канелените горски почви са образувани в подножните части на полетата, в Сакар и Странджа. Поради голямото си естествено плодородие почвите са подходящи за интензивно земеделие. Отглеждат се редица зърнени култури като пшеница, царевица, ориз; технически култури - слънчоглед, памук, тютюн, а също лозя и овощия. По долината на р. Велека са разпространени жълтоземните почви, които се срещат само в тази част на страната. От високото ниво на подпочвените води и неправилното напояване в Горнотракийската низина и Среднотунджанското поречие почвите на места са засолени.

8. Растителност и животински свят

Поради благоприятните условия за земеделие естествената растителност в Горнотракийската низина и Среднотунджанското поречие почти изцяло е заменена с културна. Сред обработваемите земи има отделни петна от дървесно-храстови съобщества, съставени от сухи листопадни видове (келяв габър, космат дъб, драка и др.). В Сакар и Странджа преобладават средиземноморски растителни видове като жасмин, зайча сянка, грипа, пирен и др. Растителността във вътрешността на Странджа има реликтен характер. Съставена е от горски съобщества, образувани от източен бук с вечно зелен подлес от странджанска зеленика, лавровишня и др. Такъв тип растителност в Европа се среща само в Странджа.

Фауната на Тракийско-Странджанската подобласт се характеризира с преобладаване на средиземноморски и преходно-средиземноморски животински видове (оризищна мишка, мишевиден сънливец, хомяк, фазан, чакал, тракийски паяк и др.). В хълмистите и нископланинските райони са разпространени и средноевропейски животни като лисица, язовец и др.

9. Природни ресурси

Благоприятните хидро-климатични и почвени условия още от древността са били предпоставка за интензивно земеделие в областта. Низинният и нископланински характер на релефа е подпомогнал за развитието на селищната мрежа и транспорта.

Водните ресурси се използват за напояване и водоснабдяване. Поради голямото водопотребление в Горнотракийската низина и Среднотунджанското поречие се чувства воден дефицит.

Богатите залежи от лигнитни въглища в Източномаришкия и Западномаришкия басейн са основа за развитието на въгледобива и енергетиката.

10. Екологични проблеми

Разработването на находищата на полезни изкопаеми създават тежки екологични проблеми: унищожаване на плодородния почвен слой, замърсяване на въздуха, водите и почвите с токсични вещества. Особено сериозна е екологичната обстановка в района на Марица-изток. Там значителни екологични проблеми създават огромните изкопи и насипи. В резултат на нарушенията на релефа са променени хидроложките условия, изявяват се най-големите в страната свлачища. Унищожени са големи площи от обработваема земя. Много висока е замърсеността на атмосферата. Основен замърсете се явява ТЕЦ.

Хиляди декари плодородни земи около Асеновград и Димитровград са замърсени с тежки метали, което ги прави негодни за земеделско използване. Антропогенните въздействия в Сакар и Странджа се проявяват много по-слабо. Грунтовете и повърхностните води в поречията на Марица и Тунджа са замърсени с отпадъчни промишлени води.

Конкретните мероприятия за подобряване състоянието на природната среда в областта са рекултивиране на нарушени терени, строителство на пречиствателни съоразения, внедряване на нови технологии, залесяване на обезлесените територии.

Голяма част от територията на Странджа е границите на резерватите: “Лопушна” (вписан в категорията на биосферните резервати към ЮНЕСКО), “Силкосия” (най-старият резерват в България, създаден още през 1933 г.) и др. В тях се опазват уникални не само за страната, но и за Европа растителни и животински видове.